

Erken Modern Dönem İstanbulu'nda Latin Kilisesi Hıristiyanları¹

Eric Dursteler

Brigham Young University

1453'ün Mayıs ayında, Fatih Sultan Mehmet Bizans İmparatorluğu'nun başkentini ele geçirdiğinde farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir şehri miras almıştı. Şehirde Rum nüfusu baskın olsa da, şehir Yahudilere, Ermenilere ve farklı kökenlerden Müslüman nüfusuna da ev sahipliği yapıyordu. 16. yüzyıla gelindiğinde Müslüman nüfus katlanarak artacaktı. Şehrin kent mozağini oluşturan sayısız gruptan biri de Latin Kilisesi Hıristiyanlarıydı. Her ne kadar üzerindeki etkileri önceki yüzyıllara göre azalmış olsa da, Latin Kilisesi Hıristiyanları şehrin önemli ve dinamik gruplarından birini oluşturuyordu. Sultanın Latin Kilisesi tebaası daha sonra *Magnifica Comunità* olarak bilinecek olan cemaatin esasını teşkil ediyordu. Magnifica Comunità, sayısal anlamda küçük bir topluluk olsa da, giderek büyüyen ve canlanan İstanbul'da, başkent yaşantısının belirli kesimlerinde oldukça önemli ve büyük bir rol oynuyordu. Bu makale Latin Kilisesi Hıristiyanlarının erken modern dönem İstanbulu'ndaki deneyimleri üzerinden, şehrin o dönemde oldukça zengin ve çok katmanlı yapısını incelemeyi amaçlıyor.

.....

1 Orjinal başlık "Latin-Rite Christians in Early Modern Istanbul"dur. Buradaki Latin-Rite kelimesi Batı Avrupalı Katolik Hıristiyanları tanımlamak için kullanılıyor. Makalede bu ifade Latin Kilisesi olarak çevrilmiştir.

Magnifica Comunità'nin geçmişi Latin Kilisesi kökenli tüccar, diplomat ve seyyahların Orta Çağ'ın başlarında Bizans Konstantinopolisi'ni düzenli olarak ziyaret etmeye başlamalarına dayanıyor.² Yüzyılın sonlarında Bizans İmparatoru I. Alexis Komnenos, Normanlar'a karşı yaptıkları savaşlarda Bizans İmparatorluğuna askeri destek vermeleri karşılığında Venediklilere ticari imtiyazlar tanıdı. Böylece cemaat şehre yerleşmeye başladı. Takip eden yüzyıllarda, özellikle de 1204'deki Haçlı Seferi'nin ardından, diğer Latin ya da Frenk olarak anılan grupların Venediklilere katılmalarıyla Latin Kilisesi cemaatinin sayısı önemli ölçüde arttı. Şehrin yaklaşık olarak dörtte birinde yaşayan Venedikliler ve genelde Haliç'in karşısında Galata ya da Pera'da kümelenen Cenevizliler, Bizans Konstantinopolü'ndeki en büyük iki Latin topluluğunu oluşturmuyorlardı. Bu iki baskın gruba ek olarak, Katalanların, Floransalıların ve Ragusalıların sayısı da azımsanmayacak kadar fazlaydı. Nüfusunun on binlere ulaştığı bu dönem Latinlerin şehirdeki en parlak günleriydi. Yine bu dönemde Latinler tarafından inşa edilen 35 kilise şehirdeki Latin nüfusunun son birkaç yüzyıldaki artışının kanıtıydı.³

Latinlerin şehirdeki durumunun dönüşümü çok daha öncesine dayansa da asıl büyük değişim 1453'ten sonra gerçekleşti. Bizans başkenti kuşatma esnasında ve sonrasında ciddi şekilde zarar görmüştü. Fakat Sultan Mehmet, hem fethin son aşamasında bölge nüfusunun Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi sebebiyle, hem de ticaretin sekteye uğramaması amacıyla Galata ve çevresine saldırmadı. İstanbul'un fethedildiği yüzyılın başlarında şehrin nüfusu hızla azaldı ve birçok yerli Latin 1453 dolaylarında şehri terk etti. Fethin hemen akabinde Mehmet'in büyük şehir tasarımı sonucu, şehrin bir zamanların geniş Venedik kolonisi küçültülerek Galata'ya yerleştirildi. Mehmet'in yeni başkentine girmesinden 10 yıl sonra meydana gelen ve uzun yıllar süren Venedik Osmanlı savaşı sırasında bu koloni daha da küçüldü. Bununla birlikte çoğunluğu Ceneviz kökenli olan bir grup aile şehirde kalmaya devam etti. Bu aileler, Kefe'den ve Ceneviz'in kaybettiği

.....

2 M.A. Belin, *Histoire de la Latinité de Constantinople*, 2nd ed. (Paris: Alphonse Picard et fils, 1894), 121-362.

3 E. Daleggio d'Alessio, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Constantinople (Stamboul) sous les empereurs byzantins," *Échos d'orient* 23 (1924): 448-460.

diğer topraklardan göç eden nüfusla birleşerek şehirdeki *Magnifica Comunità*'nın temelini oluşturdular. Şehirde kalan bu ailelerin bazıları şunlardı; Draperis, Fornetti, Fortis, Galante, Grillo, Navoni, Negri, Olivieri, Orlandi, Perone, Salvago Silvestri, Tesla.⁴

Latin kökenli nüfusun oranı, Osmanlı İstanbulu'nda yaşamlarını sürdüren Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer azınlıklara oranla bir hayli azdı. 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarındaki belgeler İstanbul'da yalnızca iki düzine Latin ailenin kaldığını, diğer bir deyişle Latin Kilisesi nüfusunun 500-600 kişiden fazla olmadığını gösteriyor. Ayrıca geçici olarak İstanbul'a gelen ve ziyarette bulunan tüccarlar, seyyahlar ve Avrupalı elçilik görevlileriyle beraber Latin Kilisesi nüfusunun 1000 civarında olduğunu görüyoruz. Bu rakama muhtemelen sayıları birkaç bin olan köleler de eklenebilir. *Magnifica Comunità*'nin ana unsurunun demografik yapısında 19. yüzyıla kadar göreceli olarak bir değişim olmadı.⁵

Öteki gayrimüslim milletlerden farklı olarak, Osmanlı İstanbulu'nda yaşayan Latin topluluğu hukuki ve siyasi haklara sahip değildi ve Galata'daki Osmanlı yöneticilerinin kontrolü altındaydı.⁶ Latin kökenli nüfusun yönetiminden başrahip ve rahip vekili tarafından yürütülen 12 kişilik konsey sorumluydu. Fetihten önceki Ceneviz *podesta*'larının, yani valilerin yerini alan bu konsey, aynı zamanda Latin kökenli toplumun din işleri ve İstanbul'da bulunan az sayıdaki kiliselerin yönetimleri üzerinde kısıtlı da olsa söz sahibiydi. Yasal hak ve sorumlulukları sınırlı olan Latin Kilisesi liderleri genel itibariyle kendi cemaatleri üzerinde bir dereceye kadar özerktiler.

Magnifica Comunità'nin coğrafi ve ruhani odağı ise İstanbul Galata'daki en önemli Latin Kilisesi olan San Francesco Katedrali idi. Cemaatin liderleri bu katedralde toplanıyor, cemaatle ilgili idari ve dini belgeler burada korunuyordu. Katedralin işlevi bununla da

4 Mihail-Dimitri Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople* (Paris: Chez l'auteur, 1983), 564.

5 E. Dalgio d'Alessio, "La communauté de Constantinople au lendemain de la conquête ottomane," *Échos d'orient* 36 (1937): 311.

6 Halil İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553," içinde Edhem Eldem (ed.), *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne* (Istanbul-Paris: Éditions-Isis, 1991), 25-31.

sınırlı değildi; katedral İstanbul'da geriye kalan tarikatlar arasındaki en büyük tarikat olan Fransiskanların mabedi idi ve tarikat üyelerinin arasındaki kardeşliği simgeliyordu. Sayıları ileriki yüzyıllarda giderek azalsa da, 15. yüzyıl itibarıyla Galata silüetinde 11 Latin kilisesi mevcuttu. İçindeki okul ve büyük kütüphanesiyle bir Cizvit kilisesi olan San Benedetto, San Giovanni Hastanesi, Kapuçin okuluna ev sahipliği yapan San Giorgio Kilisesi ve gizemli suyuyla bilinen Sant'Antonio Abbate adındaki küçük şapel bu kiliselerden bazılarıydı.⁷ Her sene Noel'de toplanan cemaat, yeni bir rahip, rahip baş-vekili ve kilisenin sembolik onayını alan mali-dini işlerden sorumlu birer yönetici seçerlerdi.

Magnifica Comunità, İstanbul'da marjinal bir yer işgal edmekteydi. Bir yandan, sayıları az olduğu için, cemaat üyeleri İstanbul'un kalabalık nüfusunda kendi kimliklerini koruyabilmek için uğraşıyorlardı. Bu bağlamda, Latin cemaati için en büyük tehlike İstanbul'da en fazla nüfusa sahip Hristiyan topluluğu olan Rumlardı. Latin cemaatinin bir bölümünün Rumlarla sıkı sosyal ve ticari bağları vardı. Yine bu iki cemaatin üyeleri arasında yapılan çok sayıda evlilik de mevcuttu. 1627'de Roma'dan atanan bir memur, Rumlar ve Latinler arasında var olan bu bağı cemaatler arası evlilikleri yasaklayarak kopardı. Bu deneme başarısızlıkla sonuçlandı.⁸ Kimliklerini koruyabilmek için, Peralı erkekler uzun beyaz yakalı kıyafetler giyor ve ayırt edici bir şapka takıyorlarken, kadınlar ise bağcıklı "Ragusa şapkası" kullanıyorlardı. Buna ek olarak, cemaat üyeleri çocuklarını Katolik doktrin ve pratiklerine göre yetiştirmek için 16. ve 17. yüzyılda dini okulların açılmasını desteklediler.⁹

.....

7 E. Dalgio d'Alessio, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Galata," *Échos d'orient* 25 (1926): 21-41; a.g.y, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Constantinople (Stamboul et Péra) disparues," *Échos d'orient* 25 (1926): 308-315.

8 Eric R Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006), 143.

9 Eric R Dursteler, "Education and Identity in Constantinople's Latin-rite Community, ca. 1600," *Renaissance Studies* 18 (2004): 287-303.

Latinlerin kimliklerini koruma çabaları kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayırdıkları anlamına gelmemelidir. Erken modern dönem İstanbulu, kültürlerin birbirleriyle etkileşim halinde olduğu, gruplar arasındaki sınırların değişkenlik gösterdiği bir şehirdi. Bu sebeple, bu dönemin İstanbul'unu cemaatler arasındaki farklılıklardan ziyade birbirleriyle olan bağlantıları üzerinden tanımlamamız gerekir. Farklı cemaat üyelerinin dini ve kültürel farklılıklara rağmen birbirleriyle yaptıkları evlilikler bu bağın bir kanıtıdır. Ayrıca Müslümanların ve diğer grupların, yönetimin kontrolü altındaki tarikatlara olan bağlılıkları da bunun açık bir göstergesidir. 17. yüzyıldaki bir gözlemciye göre San Antonio Abbate Kilisesi yalnızca belli dini ve etnik grupların ziyaret ettiği bir kilise değildi. Ayrıca, kilisenin ve kilisede akmakta olan suyun mucizevi şifasını duyan "Latinlerin, Rumların, Ermenilerin ve bizzat Türkler gibi evrensel ve eşsiz kitleleri bir araya getirmekteydi," Hıristiyanlar ve Müslümanlar kilisenin içinde uyumakta ve İstanbul'un akıl hastalarını iyileşecekleri umuduyla kiliseye bağlamaktaydılar.¹⁰

Kültürler arasındaki farkların minimum seviyeye indiği bu şehirde *Magnifica Comunità* için en büyük tehlike şehirdeki diğer etnik veya dini gruplar değildi. Tehlike Roma'dan atanan ve Latin Kiliselerinin, hayır kurumlarının, hastanelerinin, manastırlarının yönetimine ve cemaatin dini yaşantısına müdahale eden Avrupalı diplomatik temsilci ve rahiplerdi. Bu durum Fransız ve Venedik kökenli cemaat liderleri ile papalık tarafından atanan ve papalığı temsil eden bölge papazı arasındaki anlaşmazlıkların kaynağıydı. Bu papazlar, kâğıt üzerinde, bütün dini meselelerde son sözü söyleme hakkına sahip olsalar da, gerçekte İstanbul'u oldukça nadir ziyaret ediyorlardı. Bu durum *Magnifica Comunità*'ya din ve kiliseyi ilgilendiren idari konularda önemli derecede özerklik sağlıyordu. Bu yüzden 17. yüzyılın ilk dönemleri cemaat için oldukça sancılı geçti ve yükselen tansiyon sonucunda Papa 8. Urban 1643 yılında kısa bir süreliğine cemaati aforoz etti.¹¹

.....

¹⁰ E. Daleggio d'Alessio, *Relatione dello stato della cristianità di Pera e Costantinopoli obediante al sommo pontefice romano* (Constantinople [Istanbul]: Edizioni Rizzo & Son, 1925), 68-70.

¹¹ A. Trannoy, "La «nation latine» de Constantinople," *Echos d'orient* (1912): 246-56.

Galata, erken modern gözlemciler tarafından evrensel olarak Avrupalı ve Hıristiyan bir şehir olarak tarif edilse de, gerçek bundan çok daha karmaşıktı. Halil İnalçık'ın da gösterdiği gibi şehrin Latin karakterinin etkisi hızlıca seyrelmişti ve şehir zengin bir karşılaşmanın, kaynaşmanın mekânı olmuştu.¹² Galata'da, Müslümanlar, Yahudiler ve bütün Hıristiyan mezhepler iç içe yaşadı ve çalıştı. Dolayısıyla bazı akademisyenlerin çizdiği, dini ve kültürel olarak bölünmüş, birbiriyle paralel yaşayan ve kültürlerin nadiren kesiştiği bir şehir tasviri gerçeği yansıtmıyor.¹³ Sonuç olarak, Galata'nın Latin Kilisesi cemaati İstanbul'un geniş dünyasına yakından bağlanmıştı ve şehir hayatında Peralılar az olan sayılarıyla ters orantılı bir rol oynadılar. Bunun önemli bir ayağını bazı ailelerin oynadığı kritik rol oluşturuyordu. Bu aileler özellikle 16. yüzyılda ve 17. yüzyılın ilk yarısında Avrupalı diplomatlar ile Osmanlılar arasında resmi olarak ve gayri resmi birçok yoldan arabuluculuk, tercümanlık yaptılar.

Magnifica Comunità mensuplarının erken dönem İstanbul'daki kritik pozisyonlarını, Latin Kilisesi cemaatinin o dönemki en etkili ve önemli ailelerinden biri olan Pironlar (veya Peroneler) örneğinde görebiliriz. Pironlar, Osmanlı Latin Kilisesi cemaatinin en geniş ailesiydiler. Erken tarihlerine dair neredeyse hiç bir şey bilmemize rağmen 16.yüzyılın sonuna doğru cemaatin en zengin mensuplarından biriydi. Galata ve Pera'da çok büyük arazilere sahiplerdi ve Osmanlı, Fransız, İngiliz, Venedikli, Habsburglu tüccarlar ve diplomatlarla kurdukları derin ticari bağlarla bölge ticaretinde aktif bir rol oynuyorlardı. Ayrıca aile üyeleri *Magnifica Comunità* içindeki üst düzey pozisyonları da ellerinde tutuyordu.¹⁴

Pironlar, İstanbul'da en çok kaynaştıkları Venediklilerle düzenli ticaret yapıyorlar, onların tüccar konseylerine katılıyorlar ve danışmanlık ve bazen de dragomanlık yaptıkları Venedik balyoslarına borç para da veriyorlardı. Pironlar, çok önemli bir isim olan Venedikli dragoman Marcantonio Borisi dâhil olmak üzere Venediklilerin önemli üyeleriyle evlilikler vesilesiyle ittifak kurdular. Venedikliler

.....

¹² İnalçık, "Ottoman Galata, 1453-1553."

¹³ Eric R Dursteler, "Neighbors: Venetians and Ottomans in Early Modern Galata," in *Multicultural Europe and Cultural Exchange*, ed. James P. Helfers (Turnhout, Belgium: BREPOLs, 2005): 33-47.

¹⁴ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 147-149.

Pironlara hukuki, siyasi ve ticari meselelerde düzenli olarak yardımcı oldular.

Venediklilerle olan yakın ilişkilerine rağmen, Pironlar diğer Avrupalı diplomat ve tüccarlarla ilişki kurmakla kalmadılar, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ağlarını da genişlettiler. Divan-ı Hümayun ve Topkapı Sarayı'da bağlantıları olmakla birlikte, Osmanlı toplumunda da rahatça ilişki kurabilmekteydiler. Siyasi önemi olan Osmanlı ailelerine mensup kadınlarla yakın bağlar kuran elçi eşleri de bu diplomatik ağların bir parçasıydılar. Ayrıca, Osmanlılar'ı ve uluslararası tüccar cemaatinin üyelerini alakadar eden hukuki ve ticari meselelerde aile üyeleri arabulucu görevini üstlenirlerdi. Pironlar tam da Osmanlı, Venedik, Cenevizler, Müslüman, Ortodoks ve Katolik muhitlerin kesiştiği noktada faaliyet göstermekteydiler. Tam olarak aynı düzeyde olmasa bile, *Magnifica Comunità*'nin diğer üyeleri de erken modern Osmanlı İstanbulu'nda rahatlıkla hareket edebilmekteydiler. Birçokları Fransa, İngiliz, Hollanda ve diğer Avrupalı devletlerin elçiliklerinde dragoman olarak çalışırken, Osmanlı İstanbulu'nun sosyal ve siyasi dünyasında statü ve siyasi etki sahibi oldular.

Şüphesiz, erken modern dönem İstanbulu'nun karmaşık yapısı nadiren de olsa Latin Kilisesi Cemaati'ni sarsan kıvılcımlara sebep olabiliyordu. Dolayısıyla mesela, genellikle *Magnifica Comunità*'nin faaliyetlerine cevaben olmasa da, Avrupalı diplomatların entrikalarına misilleme olarak Osmanlı yöneticileri zaman zaman Latin Kiliselerinin kapatılması tehdidinde bulunuyorlardı. 16 yüzyılın sonunda hem içerde hem de dışarıda padişahların baş etmesi gereken ve Latin Kilisesi cemaatini de etkileyen daha büyük sorunlar vardı. Bu problemler Katolik Cemaati'nin içinde de sorunlara yol açabiliyordu. Bunun yanı sıra Galata'daki cemaatin kendi içinde de mal varlığı paylaşımından veya ailevi meselelerden kaynaklanan sorunları vardı. Fakat bu meselelere rağmen düzen genel olarak huzurluydu.

Cemaate mensup bazı ailelerin soylarının tükenmesi, cemaat üyelerinin Avrupa'ya göç etmesi ve bazılarının da Ortodoksluğu veya nadiren de Müslümanlığı seçerek asimile olmaları, aksi yöndeki bütün çabalara rağmen, *Magnifica Comunità*'nin şehirdeki nüfusunun azalmasıyla sonuçlandı. 1582 yılında bir gözlemci, sadece Ortodoksluğa 400 cemaat hanesinin geçiş yaptığını ve az da olsa bir kısmının İslam'a döndüğünü tahmin etmekteydi. Cemaat mensupları

Ortodokslarla ve nadiren de olsa Müslümanlarla evlendi. 17. yüzyıl seyyahı Pietro della Valle'ye göre, şevkle Latin Kilisesi'nin dini vecibelerini yerine getirmelerine rağmen, Peralılar "Rum adetlerini benimsemişlerdi (*grecheggiano*)" gözlemini yapmaktaydı.¹⁵ Bu asimilasyon süreci en bariz bir şekilde dillerinde görülüyordu. Rumca, giderek cemaatin konuşma dili haline gelirken İtalyanca da resmi idari dilleri olmuştu. 17. yüzyıl boyunca hızlanan asimilasyon süreci, Peralıların marjinal hale geldiği, diplomaside, ticarete yerlerini Fener Rumları'nın devraldığı sürece denk geldi. Bu süreç 17. yüzyılın sonundaki iki olayla doruğa ulaştı. Bunların ilki, 1682'de *Magnifica Comunità*'nin özerkliğini sembolize eden beratın yenilenmesinin Bab-ı Âli tarafından reddi ve bunun sonucunda tamamen Osmanlı idaresi altına girmeleriyle gerçekleşti. Devamlı olarak çıkan yangınlar ve yeniden inşalardan sonra San Francesco Kilisesi Osmanlılar tarafından camiye dönüştürülmüştü. Yeni Cami adı verilecek ve daha sonra gene bir yangına boyun eğecek kiliselerinin elden çıkmasıyla cemaat odak noktasını kaybetmişti.¹⁶

Magnifica Comunità'nin nüfusunda süregelen bu azalmayı İstanbul'a göç eden az sayıdaki Roma Katolikleri, Cizvitler ve diğer misyonerlerin çabaları sonucu din değiştirenler dengeledi. Misyonerlerin çalışmaları Osmanlı'nın gayrı müslim tebaası ile sınırlıydı ve din değiştirenlerin çoğu İstanbul'da yaşayan Cizvitler ve Kapuçin okulları ile yakınlıkları olan Ermenilerdi. Böylece 1700 yılında başkentte nüfusları 8.000'e ulaşan Ermeni Katolikler, *Magnifica Comunità*'nin asıl üyelerini azınlıkta bıraktılar. Ermeniler böylece daha önceleri Avrupa kökenli Latin ya da Fransızlara atfedilen Katolik kimliğiyle özdeşleştiler.¹⁷

Erken dönem modern Osmanlı İstanbul'undaki Latin Kilisesi cemaatinin hikâyesini özetlemek gerekirse imparatorluğun ilk

.....

15 Pietro della Valle, *De' Viaggi di Pietro Della Valle il Pellegrino. Descritti da lui medesimo in Lettere familiari. Parte Prima cioè La Turchia* (Rome: Vitale Mascardi, 1650), 53.

16 Edhem Eldem, Daniel Goffman and Bruce Masters, *The Ottoman City between East and West: Aleppo, Izmir, and Istanbul* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 149-52.

17 Charles Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923* (London: Cambridge University Press, 1983), 178.

üç yüzyılında hayatlarının durağan olduğu, ancak 19. yüzyılda bu durumun radikal bir biçimde değiştiği söylenebilir. Başta İtalyanlar, İspanyollar ve Polonyalılar olmak üzere Avrupa'daki problemlerden kaçarak İstanbul'a gelen göçmenlerin katılımıyla ve Ermeni ve Doğu Hıristiyanlarının küçük bir kısmının mezhep değiştirmeleriyle İstanbul Katoliklerinin nüfusunda gözle görülen bir artış oldu. Bu duruma bağlı olarak din adamları ve rahibelerin sayıları da hemen hemen 100'ü buldu ve hatta 1845'te Kapuçinler tarafından yeni bir kilise inşa edildi. Nüfus artışına bağlı olarak Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman öğrenciler için de çekim merkezi haline gelen Galata'daki Katolik okullarının sayısında da artış oldu. 1872'ye gelindiğinde İstanbul 11 kilise etrafında kümelenen, 22.000 Latin ve 30.000 Ermeni Katoligi'ine ev sahipliği yapıyordu.¹⁸

19 yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa'da görülen siyasi hareketlilik İstanbul'da Latin Kilisesi cemaatini de önemli ölçüde etkiledi. 19. yüzyılın başındaki Yunan isyanı sebebiyle Katoliklere ve diğer Hıristiyanlara belli bir dönem şüpheyile yaklaşılsa da, Tanzimat döneminde (1839-1876) Rumların sadakatine duyulan şüphenin azalmasıyla birlikte bazı Katolikler ve Hıristiyanlar önemli resmi pozisyonlara geldiler. 1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun İttifak Devletleri ile beraber savaşa girmesi ile Hıristiyan ve Katoliklere karşı duyulan bu şüphe, tekrar gün yüzüne çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan kaos Katoliklerin sayısında belirgin bir düşüşe sebep oldu. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği dönemden 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadarki geçen dört yıllık süreçte Roman Katoliklerinin nüfusunda görülen azalma katlanarak devam etti. 1927 itibariyle Roman Katoliklerinin sayıları 3400 civarındaydı ki, bu sayı 16. yüzyıldan itibaren İstanbul'da görülen en düşük Roman Katolik nüfusuydu.¹⁹

.....

18 Frazee, *Catholics and Sultans*, 223-228.

19 d'Alessio, "La communauté de Constantinople au lendemain de la conquête ottomane," 309.

Latin-Rite Christians in Early Modern Istanbul

Eric Dursteler

Brigham Young University

In May 1453, when Fatih Mehmed performed the final act in the Ottoman conquest of the Byzantine Empire and occupied its capital, he inherited a city with a richly diverse population. Greeks dominated, of course, but there were also communities of Jews, Armenians, and even Muslims of various provenances. This latter group grew exponentially over the course of the next century. Among the much more numerous components of this urban mosaic was a small but vibrant community of Latin-rite Christians, the vestiges of what had at one time been a much larger body. These Latin-rite subjects of the sultans formed the core of what came to be known as the *Magnifica Communità*. While demographically an insignificant minority within the revived and rapidly expanding metropolis, the *Magnifica Communità* nonetheless played a significant, even disproportionate, role in certain aspects of life in the capital. This paper will examine the experience of Latin-rite Christians in early modern Istanbul, and use this as a window into the functioning of the richly complex and diverse city during the early modern period.

The *Magnifica Communità* traced its roots back to the early Middle Ages, when individuals and groups of Latin-rite merchants,

diplomats and adventurers were regularly, but often only temporarily, present in Byzantine Constantinople.¹ The genesis of the resident community is located in the late eleventh century when Emperor Alexius I Comenus granted Venice permission to establish a commercial colony in recognition of its military support in the Byzantine emperors' conflicts with the Normans. In the subsequent centuries, and particularly following the fourth crusade in 1204, the presence of other so-called Latins, or Franks, expanded significantly as other groups joined the Venetians in growing numbers. The two largest Latin communities in late Byzantine Constantinople were the Venetians, who inhabited a quarter within the capital proper, and the Genoese, who occupied Galata, or Pera as they generally called it, facing the capital across the Golden Horn. In addition to these dominant groups, there were not insignificant communities of Catalans, Florentines, and Ragusans resident in the city as well. This was the heyday of Latin Christendom in Constantinople, whose numbers reached into the tens of thousands, and is evidenced in the thirty-five churches established there over the course of several centuries.²

The situation of the Latin-rite community changed in significant ways after 1453, indeed this transformation had begun already years before the decisive moment. While the capital experienced significant damage in the siege and its aftermath, Mehmed generally spared Galata both in recognition of the inhabitants' timely decision to cooperate during the final siege, and because he wanted to protect its significant commerce. In the century leading up to the conquest Constantinople's population had declined precipitously, and in the time immediately surrounding 1453, many of the Latin-rite inhabitants abandoned the city. In Mehmed's grand urban scheme in the aftermath of the conquest, the once expansive Venetian colony in Istanbul proper was relocated to Galata in a much diminished state, and it contracted further in the extended Veneto-Ottoman war

.....

¹ On the general history of the Latin-rite community in Istanbul, see M.A. Belin, *Histoire de la Latinité de Constantinople*, 2nd ed. (Paris: Alphonse Picard et fils, 1894), 121-362.

² E. Daleggio d'Alessio, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Constantinople (Stamboul) sous les empereurs byzantins," *Échos d'orient* 23 (1924): 448-460.

that broke out a decade after Mehmed entered his new capital. A core group of families, primarily of Genoese extraction, remained in the city, however, and supplemented by subsequent migrations from Caffa and other former Genoese outposts, they became the heart of the *Magnifica Comunità*. The list of these remaining clans includes names such as Draperis, Fornetti, Fortis, Galante, Grillo, Navoni, Neri, Olivieri, Orlandi, Perone, Salvago, Silvestri, Testa, and others.³

In strictly demographic terms, in comparison to the Greek, Armenian, Jewish and other minorities that inhabited Ottoman Istanbul, this Latin-rite community was insignificant. Several reports from the late sixteenth and early seventeenth centuries place its number at approximately two dozen families, in total no more than five or six hundred individuals. This resident core was supplemented by merchants, travelers and European embassy staff temporarily resident in the city, who may have numbered up to 1000, and perhaps several thousand slaves, though the numbers of both of these groups fluctuated significantly. The core of the *Magnifica Comunità* remained relatively unchanged demographically until the nineteenth century.⁴

Unlike other non-Muslim subject *millet*s, the Latin-rite community was not accorded legal or political rights, but rather was under the administrative purview of Galata's Ottoman officials.⁵ A council of twelve Latin-rite officials led by a prior and sub-prior, who replaced the pre-conquest Genoese podestà, oversaw the community and was granted limited legal and ceremonial rights primarily associated with the administration of the small number of Latin-rite churches that remained in greater Istanbul. In general, despite its limited legal status, the community's leaders enjoyed a fair degree of autonomy in many aspects of communal life.

.....

- 3 Mihail-Dimitri Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople* (Paris: Chez l'auteur, 1983), 564.
- 4 E. Daleggio d'Alessio, "La communauté de Constantinople au lendemain de la conquête ottomane," *Échos d'orient* 36 (1937): 311.
- 5 Halil İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553," in Edhem Eldem (ed.), *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne* (Istanbul-Paris: Éditions-Isis, 1991), 25-31.

The geographical and spiritual focus of the *Magnifica Comunità* centered on the most important Latin-rite church in the Ottoman capital, the cathedral of San Francesco in Galata. This was where the leaders of the community met, where communal and its religious archives were preserved, it was the seat of its most important confraternity, and was home to a small group of Franciscans, the largest (though not the only) religious order that remained in the city. At the end of the fifteenth century eleven Latin-rite churches occupied Galata's skyline, though their number gradually declined over the next several centuries as the community dwindled. Some of the most important of these included the Jesuit church of San Benedetto with its school and large library, San Giorgio with its Capuchin school, the hospital of San Giovanni, and the small chapel of Sant'Antonio Abbate whose miraculous waters were universally renowned in Istanbul.⁶ Each year at Christmas, the community would gather and elect a new prior and sub-prior, as well as procurators and chaplains for these churches, who received a *pro forma* ecclesiastical confirmation.

The *Magnifica Comunità* occupied a liminal space within larger Istanbul. On the one hand, because its numbers were so small, the community struggled continuously to preserve its identity and to avoid dissipating into Istanbul's other, much larger populations. Its primary threat here was the Greeks, who represented the largest Christian community in the capital, and with whom the Latin-rite subjects had numerous commercial and social contacts, including extensive intermarriage. Indeed, in 1627 an official appointed by Rome tried unsuccessfully to prohibit such unions.⁷ To preserve their identity, the Perots (as the indigenous Ottoman Latin-rite subjects were known), wore unique clothing, which included a high white collar and a distinctive cap for men, and a Ragusan bonnet worn by the

.....

6 E. Daleggio d'Alessio, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Galata," *Échos d'orient* 25 (1926): 21-41; E. Daleggio d'Alessio, "Recherches sur l'histoire de la latinité de Constantinople: Nomenclature des églises latines de Constantinople (Stamboul et Péra) disparues," *Échos d'orient* 25 (1926): 308-315.

7 Eric R Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006), 143.

women. They also supported the establishment of Jesuit and Capuchin schools in the sixteenth and seventeenth centuries to instruct and to catechize their children in Roman Catholic doctrine and practice.⁸

On the other hand, it is important not to overemphasize these attempts at self-distinction. Early modern Istanbul was a fluid cultural space and boundaries between groups were quite malleable. Indeed in many ways we might better think about the city in terms of the ways in which it was connected, rather than its divisions. This is evidenced in the regular cases of intermarriage across religious and cultural boundaries, and it is evident in the shared devotion with Muslims and others towards cult sites under the community's control. For example, according to one seventeenth-century observer, the tiny church of San Antonio Abbate attracted "a universal and indistinct crowd of people . . . Latins, Greeks, Armenians, and the Turks themselves," who all were drawn by reports of the miraculous healing properties of its water and the church itself." Indeed Christians and Muslims slept in the church and bound Istanbul's mentally infirm inside it in hopes they would be cured.⁹

In many ways the most significant conflicts that the *Magnifica Comunità* faced were not outside but rather within its own walls, that is with European diplomatic officials and ecclesiastics sent from Rome who regularly attempted to intervene in the governance of the city's remaining Latin-rite churches, confraternities, hospitals, and monasteries, as well as the community's ritual life. This proved to be a source of recurring conflict between the community, its French and Venetian patrons, and the papacy, represented by a patriarchal vicar appointed from Rome. While in theory the patriarchal vicars were the final authority in all religious matters pertaining to the Latin-rite community, in practice these figures rarely, if ever, visited Istanbul, and thus the *Magnifica Comunità* enjoyed significant autonomy in administering its churches and religious culture. The first centuries

.....

8 Eric R Dursteler, "Education and Identity in Constantinople's Latin-rite Community, ca. 1600," *Renaissance Studies* 18 (2004): 287-303.

9 E. Daleggio d'Alessio, *Relatione dello stato della cristianità di Pera e Costantinopoli obediante al sommo pontefice romano* (Costantinopole [Istanbul]: Edizioni Rizzo & Son, 1925), 68-70.

of the seventeenth century were especially fraught, however, and eventually led Urban VIII to briefly excommunicate the community briefly in 1643.¹⁰

While Galata was universally described by early modern observers as a European and Christian city, the reality was much more complex. The Latin-rite character of the city was quickly diluted, as Halil İnalcık has shown, and it became a richly complex space of mixing and encounter.¹¹ In Galata Muslim, Jew and Christians of all sects lived and worked in close proximity. The image that some scholars have painted of communities divided along religious and cultural lines living parallel lives that rarely intersected could not be further from the reality.¹² As a result, Galata's Latin-rite community was closely linked to the broader world of Istanbul, and indeed in many ways the Perots played a disproportionate role given their very small numbers. A significant aspect of this was due to the critical role some of the families played as mediators between the various European diplomatic missions and the Porte, both formally as dragomans, and informally in numerous other ways, particularly in the sixteenth and first half of the seventeenth centuries.

This is evident in the example of one of the most important and influential of the families in the Latin-rite community, the Piron (also Perone), who illustrate the position and experience of the members of the *Magnifica Comunità* in early modern Istanbul. The Piron were the largest clan of the Ottoman Latin-rite community. While we know almost none of their early history, by the end of the sixteenth century they were some of its wealthiest members. They had extensive land holdings in Galata and Pera and were active merchants throughout the region, with extensive commercial ties with Ottoman, French, English, Venetian and Habsburg traders and diplomats. Family members also held the most important offices within the *Magnifica Comunità*.¹³

.....

¹⁰ A. Trannoy, "La «nation latine» de Constantinople," *Echos d'orient* (1912): 246-56.

¹¹ İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553," 17-116.

¹² Eric R Dursteler, "Neighbors: Venetians and Ottomans in Early Modern Galata," in *Multicultural Europe and Cultural Exchange*, ed. James P. Helfers (Turnhout, Belgium: BREPOLs, 2005: 33-47).

¹³ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 147-149.

The Piron were especially closely engaged with the Venetian nation in Istanbul: they traded regularly with its members, participated in merchant councils, loaned money to the baili, to whom they also served as trusted advisors and occasionally as dragomans. The Piron established marriage alliances with influential members of the nation, including the larger than life Venetian dragoman, Marcantonio Borisi, as well as in Venice itself. And Venetian officials regularly assisted the Piron in legal, political and commercial matters.

Despite these close ties, however, the Piron also dealt with other European diplomats and merchants, and nurtured their Ottoman network as well. They moved easily within Ottoman society, and indeed were very well-connected in the divan and the imperial palace. Their wives were also an integral part of this network with the ties they maintained with women in other influential Ottoman households. In addition, members of the family functioned as mediators in legal and commercial matters dealing with Ottomans and members of the international community. The Piron existed comfortably in the liminal space in which the Ottoman, Venetian, Genoese, Muslim, Orthodox, and Christian ambits intersected. While certainly not on the same scale, other members of the *Magnifica Comunità* also moved easily within the world of early modern Ottoman Istanbul. Many worked as dragomans for diplomats from France, England, the Netherlands, and other polities, and simultaneously occupied positions of status and influence within the broader social and political world of Ottoman Istanbul.

There is no question that relations within the diverse world of early modern Istanbul could produce occasional flash-points, which convulsed the Latin-rite community at times. So for instance, there were occasional threats by officials to shutter the Latin-rite churches, usually in response not to actions of the *Magnifica Comunità* itself, but rather as a reaction to political machinations of European diplomats in the city. Larger political issues with the Ottoman Empire and beyond, such as the troubles that plagued the sultans at the end of the sixteenth century, could also intrude at times and create momentary disturbances, as could much more local issues such as property disputes and tensions from romantic liaisons that inevitably

arose within the broader community of Galata. But in general, it has to emphasized, tranquility seems to have been the order.

Despite their best efforts, over the course of the early modern period, the *Magnifica Comunità* dwindled as families died out, individuals immigrated to Europe, or more often assimilated into the larger Greek Orthodox and Muslim populations. An observer in 1582 estimated that the community had lost 400 households to the Orthodox alone, and while less common, conversion to Islam also enticed some. Intermarriage with the Orthodox, and occasionally the Muslim, communities was common, and led observers such as the seventeenth century traveler, Pietro della Valle, to report that while the Perots zealously observed the Latin-rite, in their “customs they are greekified [*grecheggiano*].”¹⁴ This process of assimilation was most evident linguistically, as Greek increasingly became the community’s primary spoken language, even as Italian continued as the official, administrative idiom. This process accelerated over the course of the seventeenth century, and coincided with the growing marginalization of the Perots as they were gradually replaced by Greeks as diplomatic and commercial intermediaries during the period of the Phanariots. This process culminated at the end of the seventeenth century in two episodes: First, in 1682 the last vestiges of the community’s nominal self-governance ended when the Porte refused to renew the *berât* legitimizing the functions of the *Magnifica Comunità*, which thereafter was effectively completely under direct Ottoman administration. And second, after repeated fires and reconstructions, in 1696, the church of San Francesco was expropriated and turned into a mosque, called Yeni Camii (which also eventually burned). This effectively removed the the focal point of the community.¹⁵

The gradual diminution of the *Magnifica Comunità* was offset by the immigration of some few Roman Catholics to Istanbul, but even more by conversions which resulted from the efforts of Jesuit

.....

¹⁴ Pietro della Valle, *De’ Viaggi di Pietro Della Valle il Pellegrino. Descritti da lui medesimo in Lettere familiari. Parte Prima cioè La Turchia* (Rome: Vitale Mascardi, 1650), 53.

¹⁵ Edhem Eldem, Daniel Goffman and Bruce Masters, *The Ottoman City between East and West: Aleppo, Izmir, and Istanbul* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 149–52.

and other missionaries who were active in Ottoman lands. Their work was necessarily limited to the non-Muslim population of the empire, and the bulk of conversions came from the Armenian community in Istanbul, many of whom were induced to convert through their association with Jesuit and Capuchin schools in Galata. Indeed, by 1700 there were 8,000 Armenian Catholics in the capital, who so far outnumbered the remains of the original *Magnifica Comunità*, that the label of Catholic came to signify specifically Armenians, while Latin or Frank was used to refer to the few remaining Latin-rite Christians with European genealogies.¹⁶

I conclude with an epilogue to the story of the early modern Latin-rite community of Istanbul: If the first three Ottoman centuries were characterized by a certain level of stasis, the nineteenth century brought significant change to Istanbul's Roman Catholics. There was marked growth in the community as Italians, Spanish, Poles and other immigrants and refugees fled European troubles, and as Armenians and other eastern Christians continue to convert in relatively small numbers. There was as a concomitant increase in the number of clergy and nuns, who numbered almost 100 by mid-century, and a new church was constructed by the Capuchins in 1845. Galata also was home to a growing number of Roman Catholic primary and boarding schools for both boys and girls, which also attracted many Greek, Armenian, Muslim and Jewish students. By 1872 the number of Latin Catholics in Istanbul and its environs numbered approximately 22,000, divided among eleven parishes, with Armenian Catholics numbering over 30,000.¹⁷

The dynamic political conditions in Europe and the Ottoman Empire in the nineteenth and early twentieth centuries significantly impacted Istanbul's Latin-rite community. During the Greek revolt in the early nineteenth century, for a time Ottoman Catholics, along with other Christians, were viewed with suspicion, but by the *Tanzimat* era (1839-1876) concerns about Catholic loyalty had dissipated, and indeed some individuals obtained official positions of significant influence. Questions regarding the political loyalties of Ottoman

.....

16 Charles Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923* (London: Cambridge University Press, 1983), 178.

17 Frazee, *Catholics and Sultans*, 223-228.

Roman Catholics resurfaced with the Ottoman entry into World War I on the side of the Axis. The collapse of the Ottoman Empire and the chaos that ensued complicated the situation of Roman Catholics and led to a precipitous decline in numbers. This was exacerbated during the post-war years when Istanbul was occupied by the allies, and the during the four years of war which resulted in the declaration of the Turkish Republic in 1923. The Roman Catholic community in Istanbul was dramatically reduced to levels not seen since the sixteenth century: in 1927 it numbered only 3,400 individuals.¹⁸

.....
 18 d'Alessio, "La communauté de Constantinople au lendemain de la conquête ottomane", 309.